

10. Muller, 1917-1919, nrs. 246, 257 en 258; Fruin Th.Az. R., en A. Le Cosquino de Bussy *Catalogus van het archief der heeren van Montfoort* (Utrecht, 1920), regist nr. 15.
11. Berkelbach van der Sprenkel, J.W. *Regesten van oorkonden betreffende de bisschoppen van Utrecht uit de jaren 1301-1340* (1937, WHG, 3e serie, nr. 66), nr 726; Rutgers, C.A. *Jan van Arkel, bisschop van Utrecht* (Groningen, 1970), p. 15.
12. Fruin en Le Cosquino de Bussy, regesten nrs. 65, 66, 68 en 70.
13. De hele kwestie is uitvoerig beschreven in Rutgers, p. 107-109 en 262-267.
14. Fruin en Le Cosquino de Bussy, regesten nrs. 127 en 129-131.
15. Linden, M.P. van der *De burggraven van Montfoort in de geschiedenis van het Sticht Utrecht en het graafschap Holland, 1260-1490* (Assen, 1957), p. 53-58.
16. Nog in 1789 is er sprake van een stuk land, waarin de ruïne van het Huis Linschoten ligt: Koen, D.T. *Inventaris van de archivalia afkomstig van de dorpsgerichten in de provincie Utrecht, 1489-1811* (Utrecht, 1985), inv.nr. 1089. Dit hoeft overigens niet te betekenen dat er toen nog zichtbare resten waren.
17. Enkele historiserende afbeeldingen van het kasteel – onder meer door Stellingwerf en Serrurier – kunnen gevoegelijk als fantasie worden afgedaan. Enkele van deze afbeeldingen vertonen enige overeenkomst met afbeeldingen van het kasteel Den Engh bij Vleuten; wellicht is er verwarring ontstaan, omdat een aan het kasteel Linschoten grenzende polder eveneens Den Engh heette.

Dertiende Penning nieuw leven ingeblazen in Kamerik

door J.T. van Es

Inleiding

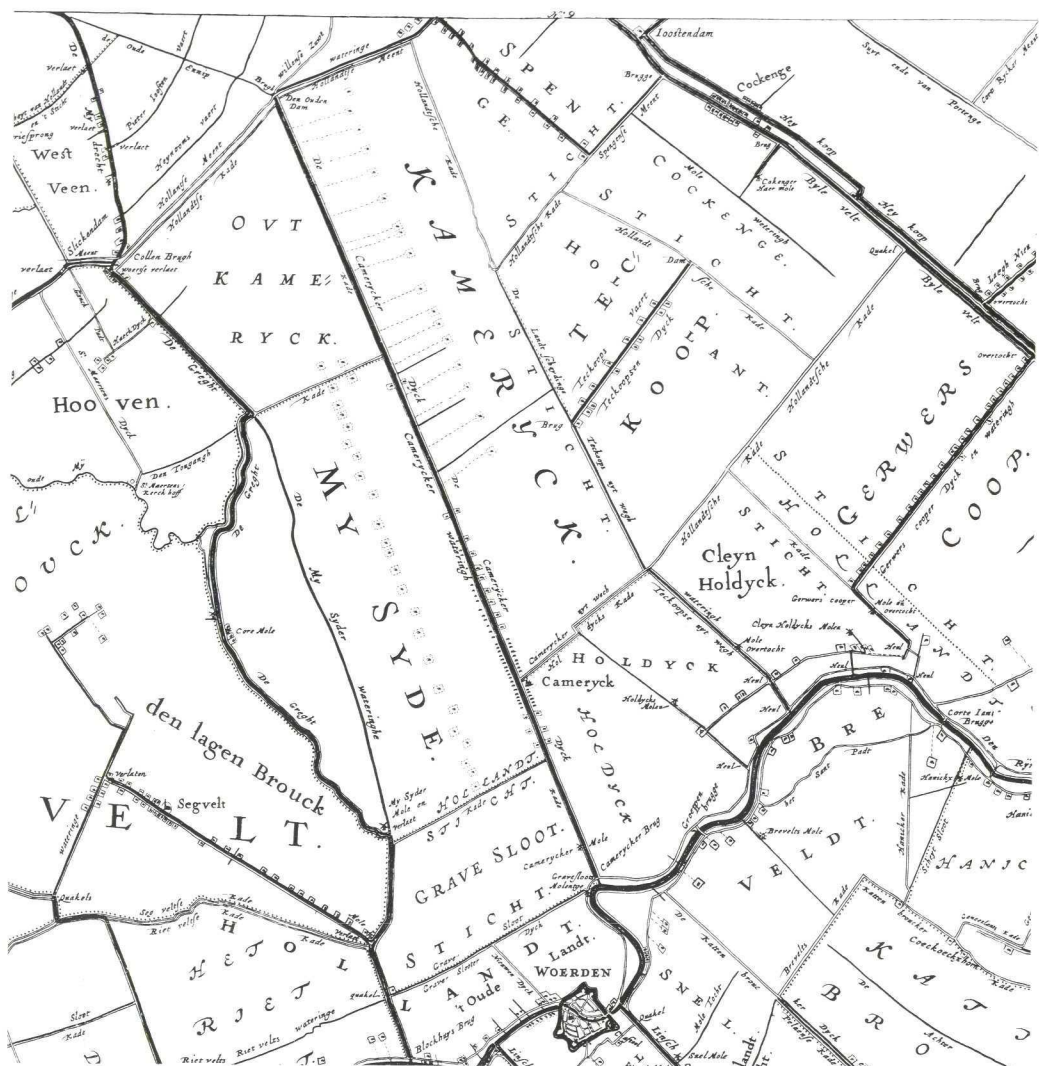
De Dertiende Penning leek in Kamerik tot eind 1990 een dood recht te zijn. Deze Middeleeuwse grondbelasting werd sinds vele jaren niet meer actief geheven en zou op 1 januari 2015, althans voor Kamerik, in de vergetelheid geëindigd zijn. Op 3 oktober 1984 werd namelijk een wet in het Staatsblad gepubliceerd, die de afschaffing van de Dertiende Penning regelde.

Eind 1990 vielen echter in Kamerik de eerste nieuwe aanslagen voor dit eeuwenoude recht in de bus. Zij vormden het begin van een nieuw, en naar het zich laat aanzien vrij onplezierig hoofdstuk in de geschiedenis van een restje Middeleeuwen aan het einde van de twintigste eeuw. In dit artikel ligt de nadruk op die nieuwe ontwikkelingen, maar er kan uiteraard niet voorbijgegaan worden aan de lange historie van het Recht op de Dertiende Penning in het algemeen en in Kamerik in het bijzonder.

Geschiedenis

De oorsprong van de Dertiende Penning is niet volledig duidelijk. In deze eeuw hebben vooral de professoren Van Iterson en Van der Linden zich met het recht beziggehouden. Daarnaast biedt het proefschrift van Ketelaar aanknopingspunten. Van Iterson en Van der Linden interpreteren de verschillende bronnen echter op zeer uiteenlopende wijze, hetgeen ook voor de nog altijd lopende juridische strijd over het recht en de manier waarop het geheven mag worden van belang is.

Van Iterson brengt de Dertiende Penning in verband met de Handwissel¹⁾, eveneens een oudheerlijk recht, dat in Utrecht voor het eerst in een uit 1308 daterende akte genoemd wordt.²⁾ De handwissel heeft dan betrekking op een stuk grond dat de Bishopsweyde wordt genoemd en dat nader gepreciseerd wordt als “Custwic ende Ondacht”: de polders Lange en Ruige Weide en

Deel van de uit 1746 stammende kaart van het Hoogheemraadschap Rijnland, waarop het Kamerikse heffingsgebied van de Dertiende Penning terug te vinden is.

(gedeeltelijk) Kortenhoeven in Driebruggen en Reeuwijk. In 1308 verwijst bisschop Gwijde van Henegouwen naar een gronduitgifte door zijn voorganger, Hendrik van Vianden, die tussen 1250 en 1267 bisschop van Utrecht was. De handwissel zou gezien kunnen worden als een zakelijk recht, dat bij de grondoverdracht van toepassing was. Het betrof gronden die in erfpacht werden uitgegeven. Bij de dood van de erfpachter moest opnieuw aan de grondheer een verzoek om gebruik van de grond gedaan worden en gold ook een nieuwe betalingsverplichting. Ongeveer in dezelfde periode dat de eerste Utrechtse vermeldingen van de handwissel gevonden worden, wordt ook melding gemaakt van de Dertiende Penning. Een complicerende factor is, dat in de oude akten de beide termen, handwissel en Dertiende Penning, door elkaar gebruikt worden, zodat uit de toepassing van het recht moet blijken wat bedoeld wordt.

Voor de eigenaar van de streek was de Dertiende Penning oorspronkelijk een ideaal middel om ongewenste vreemdelingen buiten de deur te houden. Ieder die zich in zijn gebied wilde vestigen en die hij er niet wilde hebben, kon hij tegenhouden: door de betreffende grond te naasten. Wie wel welkom was, betaalde een soort toegangsprijs.

Onzeker is wanneer en hoe het recht voor Kamerik ontstaan is. Wel is bekend dat op 28 mei 1473 Bisschop David van Bourgondië Hendrik van Nijenrode gedurende een jaar de pacht gaf van de schoutambten binnen het Kasteleinschap Abcoude. Daartoe behoorden "Vynkenveen, Deemercken, Outhuysen, Cameric, den Houdijc" (Vinkeveen, Demmerik, Oudhuizen, Kamerik-en-de-Houdijken).³⁾

Van Iterson vermoedt dat deze uitgestrekte gronden lang onder het bestuur van de Heren van Abcoude hebben gestaan. De veengebieden tussen Abcoude en de Oude Rijn zijn relatief laat ontgonnen en er waren geen lokale machthebbers die zich konden opwerpen. Abcoude, aan de rand van het veengebied, zou via Baambrugge en Vinkeveen de vingers tot aan het Kamerikse land kunnen hebben uitgestrekt. Akten die tussen 1385 en 1406 zijn opgemaakt wijzen op de jurisdictie van de Abcouder heren over Kamerik, Oud- en Nieuw-Kamerik en de Houdijken.

Van der Linden is het vooral op dit punt volstrekt oneens met Van Iterson.⁴⁾ Hij gaat ervan uit dat de Heren van Abcoude niet zelf als ontginners zijn opgetreden, maar eerder zetbazen waren van het Kapittel van Sint Pieter, dat op zijn beurt de grond weer van de bisschop zou hebben ontvangen.

Voor de juridische uitwerking zijn de twee visies van groot belang. Waar Van Iterson een privaatrechtelijke achtergrond kiest, neemt Van der Linden de publiekrechtelijke basis. Die laatste biedt de mogelijkheid om aan te tonen dat het recht op de Dertiende Penning aan het einde van de achttiende eeuw is afgeschaft. De Bataafse Republiek heeft immers door alle heerlijke rechten een streep gehaald bij wet van 1798.

Ketelaar noemt in zijn proefschrift de interpretatie van Van der Linden overtuigend. Die mening is echter niet door de rechter gedeeld. De Hoge Raad heeft na een aantal slepende proefprocessen tegen het einde van de jaren zestig en in het midden van de zeventiger jaren geoordeeld dat de Dertiende Penning wel degelijk bestaat en geheven mag worden. De Dertiende Penning was in 1798 niet verdwenen.

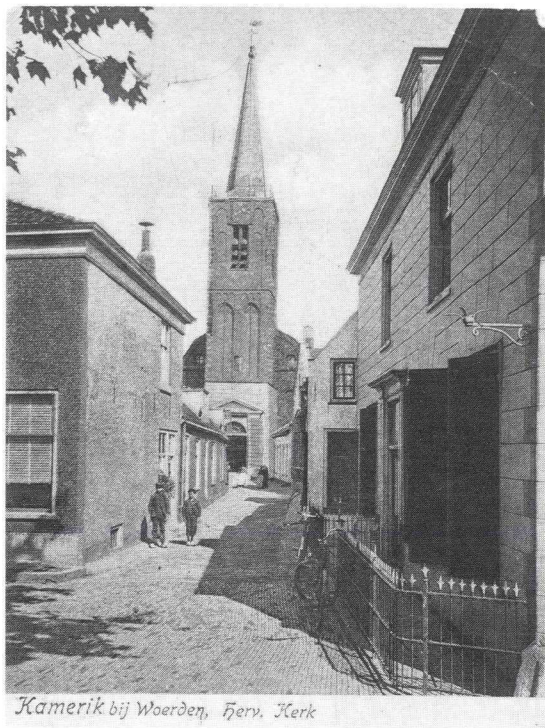
In het Staatsblad van 3 oktober 1984 werd dat bestaan nogmaals door de wetgever bevestigd, maar daar werd direct een termijn aan gekoppeld.

Met ingang van 1 januari 1985 werd de Dertiende Penning verhoogd van het dertiende deel (7,7%) naar 11% van de grondwaarde. Die meeropbrengst werd door de volksvertegenwoordiging bedoeld als een extraatje voor de rechthebbenden, want de Staten-Generaal hadden in 1984 ook besloten, dat het Middeleeuwse recht per 1 januari 2015 afgeschaft zou worden.

Voor de Middeleeuwse grondgebruiker was de Dertiende Penning waarschijnlijk een recht met beperkte betekenis. Hij betaalde naast de tijnsen, de jaarlijkse huurpenningen, een keer een bepaalde som aan de landheer. Deze had weliswaar het recht tot naasten, maar heeft daarvan, voor zover bekend, niet vaak gebruik gemaakt. De hoogte van de tijns was beperkt. De grond was ten tijde van de uitgifte weinig waard en de huur was toen vastgesteld. De Dertiende Penning ook, maar waar de tijns tot in lengte van jaren vaststond, kon de hoogte van de Dertiende Penning per overdracht verschillen. De waarde van de grond was immers de basis voor de heffing. Naar mate de eertijds woeste grond verder in cultuur werd gebracht en de opbrengsten groter werden, steeg ook de waarde ervan, met als gevolg dat de landheer bij iedere volgende verkoop een hoger bedrag kon vangen.

In het algemeen geldt, dat de tijns in de loop van de eeuwen verdwenen is. Of de huur werd op zeker moment afgekocht, of de heffing ervan werd niet meer uitgeoefend. Het was voor de rechthebbende meestal ook niet meer interessant om de luttele bedragen nog langer te innen.

Voor de Dertiende Penning lag dat allemaal anders. De eigenaar van het recht hoefde weinig meer te doen dan de hand op te houden in geval van verkoop. En dat maakte het recht een interessant bezit en het voeren van processen waard.

De Nederlands Hervormde kerk aan het begin van deze eeuw. Recent onderzoek heeft uitgewezen dat de kerk vrij is van betaling van de Dertiende Penning.

Foto: collectie Stadsarchief Woerden.

Heffingen in Kamerik

In Kamerik is het Recht op de Dertiende Penning in de achttiende eeuw terecht gekomen bij Hendrik Selkaert. Hij kocht het in 1715 van de Staten van Utrecht, die na de reformatie de eigendommen van het Kapittel van Sint Pieter hadden gekregen.

Ook een aantal andere Dertiende-Penning-gebieden werd in dat jaar en in 1714 door de Staten van de hand gedaan. Slechts een deel van het oorspronkelijke gebied bleef in handen van de overheid. Het gaat om delen van Abcoude en Baambrugge. Zij werden in 1811 overgeheveld naar de centrale overheid (intussen het Franse Keizerrijk, dat Nederland bezet hield) en werden bij de bevrijding van 1813 niet meer aan de Staten teruggegeven. De Dienst der Domeinen beheert en administreert hier het recht tegen schappelijke tarieven. De strijd tegen de Dertiende Penning, waarover later meer, is in eerste instantie tegen de particuliere eigenaren gericht.

Hendrik Selkaert verkocht zijn rechten alweer in 1723 aan de familie Van Teylingen, wier nazaten het tot in de twintigste eeuw bezeten hebben.

In 1812 heeft de toenmalige jonkheer Van Teylingen van Kamerik zijn rechten nog eens uitdrukkelijk willen bevestigen.⁵⁾ Hij liet een notariële akte opmaken, waarin verwezen wordt naar de aankoop van Selkaert in 1714 en naar de voorwaarden, rechten en plichten die deze koop met zich meebracht. Van Teylingen moet ongetwijfeld angst gehad hebben, dat de nieuwe (Franse) overheid zijn oude rechten en zijn inkomsten daaruit zou willen afschaffen. Hij bepaalde daarom dat het recht op de Dertiende Penning als eerste hypotheek op de betreffende percelen zou gelden.

De Franse wetgever had echter wel iets anders aan zijn hoofd en bovendien waren de wetten, die eventueel op de Dertiende Penning van toepassing zouden kunnen zijn, uiteraard op Franse leest geschoeid en Frankrijk kende veel oude heerlijke rechten, maar niet deze.

Van Teylingens actie heeft het beoogde resultaat gehad. Het nieuwe Koninkrijk der Nederlanden liet de familie in haar recht en in 1878 werd dit nog eens bevestigd, met als zonderling gevolg dat de rechthebbenden zich de eerste hypotheek op grond konden toeëigenen. Tot na de Tweede Wereldoorlog zou dit een ernstige handicap zijn voor de grondeigenaren. Niet alleen bij verkoop, maar ook wanneer een lening moest worden afgesloten.

Het recht was inmiddels wel aangepast sinds de Middeleeuwen. Het oorspronkelijke "toegangsbewijs" voor vestiging in het gebied, was veranderd in een louter financiële zaak. Ooit kon de landheer met recht stellen, dat betaling van de Dertiende Penning hem verplichtingen gaf. Hij diende de bevolking van zijn gebieden te beschermen en ook anderszins bij te staan. De landheer kon ook gevraagd worden infrastructurale werken te laten aanleggen of daarvoor een bijdrage te geven. Al in de zeventiende en achttiende eeuw is van een dergelijke "tegenprestatie" weinig meer terug te vinden. Het oorspronkelijke naastingsrecht is dan al op de achtergrond geraakt. De al eerder genoemde wet van 1798 heeft ook voor latere generaties afdoende geregeld, dat dit deel van de Dertiende Penning-kwestie, buiten beeld is geraakt. De "landheer" hoefde dus alleen nog te innen.

Heffingen kwamen intussen in Kamerik steeds minder vaak voor. In 1903 werd het recht via een legaat geschonken aan A.L.J. Melvill van Carnbee, die het weer naliet aan het echtpaar Taets van Amerongen-Melvill van Carnbee, waarna het geërfd werd door L.E.A.E. baronesse Taets van Amerongen. Twee van haar kinderen: E.M. Post en K. den Tex, die beiden in de Verenigde Staten woonden zouden het recht bij haar dood in 1977 erven. Zij deden er echter niets mee. Sinds lange tijd werd in Kamerik niet actief geheven, dit in tegenstelling tot de gebieden in Vinkeveen, Baambrugge en Abcoude die in handen zijn van particulieren.

Er was een administrator voor het recht. Lange tijd was dit notaris Van Nes in Woerden, later onder meer de notarissen Van Woerden en Kronenberg in Utrecht. De praktijk kwam er op neer, dat de Dertiende Penning geïnd werd, wanneer een grondverkoop werd aangemeld. De grondbelasting (welke inmiddels afgeschaft is) was dan bepalend voor de hoogte van de aanslag. In het begin van de jaren vijftig kon voor een hectare agrarische grond *f* 200,- Dertiende Penning verschuldigd zijn, ofwel twee cent per vierkante meter. Voor bebouwde grond lag de prijs hoger, maar ook van betalingen uit de jaren zeventig is bekend, dat het bij "dure" woningen (drie à vier ton) nog steeds om een aanslag van een paar honderd gulden ging. De koper die zich in die laatste periode niet bij notaris Kronenberg meldde had niets te vrezen: hij hoefde helemaal niet te betalen.

De situatie in Kamerik verschilde daarmee aanzienlijk met die van de overige Dertiende Penning-gebieden, waar de rechthebbenden steeds vorderingen bleven opleggen.

In het deel van Abcoude, waarvan de rechten zijn overgegaan op de staat, wordt door de Dienst der Domeinen het recht zorgvuldig geadmistreerd. Bij iedere grondverkoop wordt nog steeds geheven. Domeinen hanteert daarvoor een fictieve waarde van de gronden, die varieert van *f* 2,50 per vierkante meter voor landbouwpercelen, tot *f* 12,50, wanneer de grond voor nieuwbouw bestemd is. De aanslagen lopen dan uiteen van ruim een kwartje tot *f* 1,40 per vierkante meter. In Abcoude bestaat de mogelijkheid tot afkoop, wanneer 150% van de heffing betaald wordt. Vooral bij de ontwikkeling van nieuwbouwwijken is daar door de gemeente Abcoude herhaaldelijk gebruik van gemaakt.

In de voormalige gemeente Baambrugge en in delen van Vinkeveen is het recht, net als in Kamerik, in particuliere handen gekomen. In tegenstelling tot Kamerik zijn de heffingen hier de laatste decennia onverminderd doorgedaan. De aanslagen zijn in deze gebieden tegenwoordig aanzienlijk hoger. Basis voor het bepalen van de hoogte van het te betalen bedrag is een, niet openbare, taxatie van de grond. Namens de intussen tientallen erfgenamen van de

oorspronkelijke eigenaren treedt het Utrechtse advocatenkantoor Derks-Star Busman in de persoon van mr. F.M. Vermeulen als administrator van het recht op. Regel is, dat bij grondverkoop door hem of een door hem aangewezen taxateur wordt bepaald welk deel van de koopprijs voor de grond was en welk voor de opstallen. Van dat voor de grond "afgezonderde" bedrag wordt 11% als aanslag voor de Dertiende Penning opgelegd.⁶⁾ Het gaat dan om bedragen van elf tot ruim dertig gulden per vierkante meter.

In het verleden werd hier overigens veel milder geheven. Van Iterson geeft in een uit 1953 daterend rapport aan, dat de heffingen in alle gebieden van Abcoude, Baambrugge en Vinkeveen gelijk was: als grondprijs werd genomen éénderde van de getaxeerde waarde van de grond, waarbij gebouwen en beplanting worden weggedacht.⁷⁾

Strijd om de Dertiende Penning

In 1907 schaften de Staten-Generaal met een wet, waarover lang was nagedacht, de tienden af. Het recht uit de Middeleeuwen had zichzelf al lang overleefd, maar bestond een kleine eeuw geleden nog steeds. Het gaf de rechthebbenden de mogelijkheid een tiende deel van de waarde van grond, oogst en vee op te eisen. In flinke delen van het land drukten de tienden zwaar op de agrarische sector. De afschaffing van dit recht was een heikele zaak, die een liberale overheid in de tweede helft van de negentiende eeuw nog niet goed aandurfde. De eerste pleidooien voor een streep door deze Middeleeuwse resten werden in de jaren 1860 gehouden, maar de staat durfde de rechthebbenden nog niet goed aan te pakken, hoewel ook in het geval van de heffing van tienden al lang geen sprake meer was van wederdiensten die de rechthebbenden aan de tiendplichtigen leverden. Uiteindelijk zou het bijna een halve eeuw duren voor met de uitvoering ervan begonnen werd. De afschaffing van het tiendrecht leverde voor de eigenaren een schadevergoeding op. Officieel ging de wet in 1909 in. In de diverse delen van het land ging een Tiendcommissie aan het werk om rechten te inventariseren en de schadeloosstelling voor te bereiden. Het zou eind 1922 worden voor de laatste zaken waren afgehandeld.⁸⁾

De wet, waarbij het einde van de tienden geregeld werd, zou vanaf de jaren dertig ook de strijd tegen de Dertiende Penning inspireren. Waar de tienden echter een nationale zaak waren, die het Rijk een bedrag van 18,5 miljoen gulden kostte, was de Dertiende Penning het domein van een aantal kleine gemeenten, waarover de landelijke overheid zich aanzienlijk minder druk maakte. Ook de gemeenten liepen er niet warm voor. Het gemeentebestuur van Kamerik zelfs in afnemende mate, omdat na de Tweede Wereldoorlog het aantal heffingen geleidelijk tot het absolute nulpunt was gedaald.

Professor Van Iterson was een van de eersten die zich heeft ingespannen voor het afschaffen van dit oude recht. Zijn beide publicaties uit de jaren dertig hebben als voorschot daarop gediend. Hij zou na 1945 een aantal pogingen ondernemen, dat ook voor Kamerik van belang is geweest. Vanaf 1960 werd zijn zaak voortgezet door J.H. van Walbeek uit Abcoude, die nog altijd bij de strijd tegen de Dertiende Penning betrokken is. Diens pogingen hebben tot de laatste jaren echter vooral betrekking op de heffingsgebieden Abcoude, Baambrugge en Vinkeveen gehad.

Op 13 mei 1953 richtte Van Iterson zich tot de toenmalige burgemeester van Kamerik, H.L. Breen, met een verzoek om inlichtingen over de manier waarop de Dertiende Penning in zijn gemeente geheven werd.⁹⁾

Breen heeft een maand later in een uitgebreid antwoord inzicht gegeven niet alleen in de heffingswijze, maar ook in de gevoelens van de Kamerikse bevolking ten aanzien van de Middeleeuwse grondbelasting.

Uit de brief blijkt, dat "feitelijk alle eigenaren van boerderijen" problemen met het recht hadden. "De betaling wordt als een last gevoeld en aangemerkt. (...) Tussen de heffers en betalers van het recht bestaat geen enkele relatie. Van een contraprestatie van de zijde van de heffers is geen

sprake (meer). Daarom wordt de heffing nu ... als een onrecht aanvoeld. Een ieder is er tegen, zowel de tegenwoordige als de toekomstige grondbezitter.”

Volgens Breen waren het vooral de kleine stukken grond, die meermalen van eigenaar verwisselden, waarop flink geheven kon worden. Een ander probleem heeft zich tijdens de crisis van de jaren dertig voorgedaan en ook in de moeilijke jaren van bezetting en kort na de bevrijding. Diverse grote boerderijen zijn toen in Kamerik publiek verkocht, omdat de eigenaren onvoldoende geld hadden hun eigendom zelf te houden. Bij die verkoop is uiteraard Dertiende Penning betaald en toen enkele jaren later de boerderijen in een aantal gevallen weer door de oorspronkelijke eigenaren konden worden teruggekocht, moest die opnieuw met geld over de brug komen. En andermaal streken de rechthebbenden een aanzienlijk bedrag aan Dertiende Penning op.

De toenmalige Woerdense notaris Th.J. van Nes was een warm voorstander van afschaffing van deze belasting, maar heeft, voor zover bekend, nooit actie ondernomen om het recht afgeschaft te krijgen.

Van Iterson wel. En hij wist op zeker moment ook de burgemeesters van Kamerik, Vinkeveen en Waverveen, Abcoude en Baambrugge enthousiast te krijgen. In de loop van 1953 en 1954 zijn deze enige malen bijeen geweest om de mogelijkheden van een gezamenlijke actie tegen de gehate Dertiende Penning te ondernemen. Van Iterson heeft hen daarin gesteund en hij is zelf ook op pad gegaan.

In de zomer van 1953 raadpleegde hij over deze kwestie zijn vriend mr. J.C. Tenkink, de secretaris-generaal van het ministerie van justitie.¹⁰⁾ Tenkink werd door Van Iterson op de hoogte gesteld van de heffingen en van de achtergronden daarvan. Op basis daarvan zou de secretaris-generaal van justitie zich hebben uitgesproken voor afschaffing van de Dertiende Penning. Hij verzocht Van Iterson een rapport over de problematiek te schrijven, dat deze in de nazomer van 1953 in Den Haag liet bezorgen.¹¹⁾

De ambtelijke molens bij justitie maalden langzamer dan Van Iterson wilde en na wat telefonisch aandringen kreeg hij een uitnodiging om op 5 oktober van dat jaar zijn bezwaren tegen de Dertiende Penning te komen toelichten. Hij werd op het ministerie ontvangen door mr. L. de Vries, referendaris van de Zesde Afdeling van het departement. Die bleek het rapport van de hoogleraar intussen gelezen te hebben en had nog een paar vragen. De ambtenaar had echter vooral bezwaren tegen afschaffing van het recht. Het belangrijkste argument was, dat er nog veel meer van dergelijke oude rechten in ons land te vinden waren en waarom zou nu net de Dertiende Penning moeten wijken, terwijl de andere niet aangepakt werden. “Dit argument is natuurlijk een doodoener, waarmede men zich heerlijk van de zaak af kan maken,” schreef Van Iterson teleurgesteld aan Breen. “Intussen is het nu drie maanden geleden dat ik op het Departement ben geweest en sindsdien heb ik niets meer over deze aangelegenheid gehoord. Ik vrees, dat deze zoetjesaan in het vergeetboek zal geraken. Ik wil niet al te zeer op spoed gaan aandringen, uit vrees, dat ik daarmee de goede zaak zou verknoeien.”

Wél drong Van Iterson bij Breen op actie aan. Hij liet in het midden of dat via de grondeigenaren, de burgemeesters, notarissen, wethouders of zelfs de agrarische organisaties zou moeten gebeuren. Kennelijk is zijn suggestie ter sprake geweest in het eerder genoemde overleg van de burgemeesters van de vier gemeenten, maar tot concrete stappen heeft dat waarschijnlijk niet geleid. Veel directe aanleiding daartoe was er ook niet. In de brief van Van Iterson wordt namelijk al melding gemaakt van de mogelijkheid tot afkoop van het recht in Abcoude; het heffingsgebied van de Staat der Nederlanden. “Het tarief, dat daarbij is ingevoerd lijkt mij tamelijk hoog. Ik heb dit ook op het Ministerie medegedeeld...” Afkoop van het recht werd en wordt door particuliere rechthebbenden bijna nooit toegestaan, zodat de hoogleraar zelf moet hebben ingezien dat zijn pogingen schipbreuk zouden lijden.

Voor het Kamerikse gemeentebestuur verdween in de jaren vijftig de noodzaak om actie te ondernemen, nu de rechthebbenden hun heffingen lieten versloffen.

Deze zouden behoorlijke sommen geld hebben kunnen incasseren. Niet zozeer door de boerderijen die in de periode na 1950 verkocht werden, maar wel door de talrijke nieuwbouwprojecten welke in de polder Teylingens gerealiseerd zouden worden. Het gemeentebestuur hield intussen wel rekening met nieuwe activiteiten op dit gebied. Bij diverse bouwplannen werd de prijs van de grond extreem laag gehouden, zodat een mogelijke heffing slechts een gering bedrag zou beslaan.¹³⁾ Dat was van belang, gezien de historische verschillen tussen de heffingen in Kamerik en de andere Dertiende Penning-gebieden. In Kamerik was het immers de grondbelasting waarop de hoogte van de aanslag werd gebaseerd. Als die belasting laag bleef, kon ook de heffing alleen maar gering zijn.

Toen dan ook vanaf 1960 J.H. van Walbeek uit Baambrugge, later wonend in Abcoude, begon met een nog altijd niet geëindigde "kruistocht" tegen dit Middeleeuwse restant was de reactie van de gemeente Kamerik lauw. Aanvankelijk werden de pogingen van Van Walbeek om de Dertiende Penning afgeschaft te krijgen nog met belangstelling gevolgd. De initiatiefnemer lichtte het Kamerikse gemeentebestuur van veel van zijn stappen in en stuurde kopieën van een groot aantal door hem verstuurd brieven en opgestelde nota's. De actualiteit ging er echter voor de Kamerikers af, nu de Dertiende Penning voor hun gemeente alleen nog op papier bestond. De laatste actie die vanuit het gemeentehuis ondernomen werd om de voorheen gehate belasting afgeschaft te krijgen, was in 1969. Per brief van 7 oktober 1969 werden door de gemeenteraad van Kamerik steunbetuigingen verstuurd aan het adres van zowel de minister van justitie, als de fracties in de Tweede Kamer. Van Walbeek had, in samenwerking met een aantal notarissen, een opzet voor een wetsvoorstel gemaakt en dat aan de volksvertegenwoordiging gestuurd. De reacties in Den Haag bleven afwachtend en afwijzend.

Vanuit Abcoude werden meer pogingen ondernomen. Er werden opnieuw processen tegen de heffingen aangespannen. Een van die rechtszaken leidde tot de principiële vraagstelling of de heffing van de Dertiende Penning nog wel rechtmatig was. In zowel 1969 als in 1975 bevestigde de Hoge Raad het bestaan van het recht. Heffen mocht dus, maar de manier waarop de aanslagen tot stand kwamen was nog niet vastgesteld. Dat is nog steeds niet gebeurd, waardoor de bewoners van de heffingsgebieden in Baambrugge en Vinkeveen in onzekerheid zijn gebleven.

Kamerik maakte zich geen zorgen. Hoewel dit niet in de gemeentelijke archieven terug te vinden is, gaat het hardnekkige verhaal in het dorp, dat de toenmalige wethouder Van Leeuwen in de jaren zestig in de positie geweest is om het recht te kopen voor zijn gemeente. Het college zou er geen belangstelling voor gehad hebben.

Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden

Jaargang 1984

443

Wet van 3 oktober 1984, houdende regelen omtrent de
opheffing van het recht van de Dertiende Penning

Wij Beatrix, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van
Oranje-Nassau, enz. enz. enz.

Per 1 januari 2015 wordt de Dertiende Penning afgeschaft; de wet werd in oktober 1984 in het Staatsblad afgedrukt.

De betrokkenheid van Kamerik bij de Dertiende Penning was in de regionale kranten nog een berichtje waard, toen de Wet op afschaffing van de Dertiende Penning door de beide Kamers aanvaard was. Maar steeds werd de nadruk gelegd op het feit dat sinds vele jaren geen heffingen meer werden opgelegd en dat het Middeleeuwse recht in Kamerik alleen nog op papier bestond. Een poging van Van Walbeek om in 1986 het gemeentebestuur te laten reageren op voorstellen tot een proefproces om de hoogte van de heffingen in Baambrugge en Vinkeveen aan de kaak te stellen, leidde dan ook alleen tot een koel, zakelijk briefje, dat het gemeentebestuur kennis had genomen van de inhoud van de opgestuurde stukken.¹³⁾

Het zou de laatste bijdrage van het Kamerikse gemeentebestuur zijn aan het dossier van de Dertiende Penning. Tot de gemeente per 1 januari 1989 werd opgeheven bleef het op dit terrein stil.

Nieuw leven en nieuwe strijd

Die stilte zou duren tot begin 1991. Toen kwamen, onder meer bij de gemeente Woerden en bij de Algemene Christelijke Politie Bond, de koper van het voormalige gemeentehuis aan het Burgemeester Breenplantsoen, op 27 december 1990 gedateerde brieven binnen van de Stichting Beheer Kasteel Renswoude. De stichting schreef sinds 28 november van dat jaar eigenaresse te zijn geworden van het recht van de Dertiende Penning in de voormalige heerlijkheid Kamerik en de Houdijken. De akte was gepasseerd bij notaris Houben in Rotterdam. Na nog een stukje geschiedenis werd door het bestuur van de stichting meteen boter bij de vis geëist. De rekening kon oplopen van honderdtien gulden voor een klein lapje grond van 21 centiare, dat de gemeente Kamerik eens had gekocht, tot enige tienduizenden guldens als het om een groter perceel ging.

Daarmee begon een nieuw hoofdstuk in de lange Dertiende Penning-geschiedenis voor Kamerik. Veel Kamerikers hoorden er echter voor het eerst van, toen de Stichting Beheer Kasteel Renswoude in de tweede week van januari 1991 de kranten haalde met de nieuwe vorderingen.

De Renswoudse stichting had het recht in november verkregen, maar de meest interessante overdracht had op 2 februari 1990 plaats. Toen verkochten de beide rechthebbenden, E.M. Post en K. den Tex, hun Dertiende Penning aan de stichting Taets van Amerongen. Deze stichting was niet helemaal toevallig achter het bestaan van het recht gekomen: de familie Taets van Amerongen had het immers sinds de twintiger jaren in eigendom gehad. Via vererving was het uit de familie geraakt, nu was het dus weer terug. Waarschijnlijk om belastingtechnische redenen werd het recht overgeheveld naar de Stichting Beheer Kasteel Renswoude, met wie de Stichting Taets van Amerongen adres, bankrekening en briefpapier deelt.

De aangeschrevenen kregen te horen dat de stichting zichzelf bevoegd achtte om over alle grondtransacties sinds 1967 alsnog heffingen op te leggen. Maar omdat per 1 januari 1985 de nieuwe wet op de afschaffing van de Dertiende Penning werd geregeld, had zij besloten alleen vanaf die datum te heffen.¹⁴⁾

Ineens was er volop belangstelling voor de zaak en het gemeentebestuur, intussen dat van Woerden, had aanzienlijk meer haast om zich bij Van Walbeek te melden, dan zijn rechtsvoorganger. Van Walbeek had in die jaren niet stilgezeten. Nadat in 1987 al een actiecomité in Abcoude/Baambrugge was opgericht, werd dit in 1988 in een stichting omgezet die zich ging inspannen voor de belangen van degenen die een aanslag hadden ontvangen. In Abcoude, Baambrugge en Vinkeveen werd de hoogte van de door de particuliere rechthebbende opgelegde heffingen als onredelijk ervaren. Hetzelfde advocatenkantoor dat voor hen de zaken in deze plaatsen afhandelde, bleek nu ook in Kamerik met aanslagen en vorderingen te zijn belast. Ook de Kamerikers konden maken met forse bedragen die zij binnen vier weken dienden te hebben betaald.

De Abcouder stichting had sinds april 1988 een proefproces lopen bij de Utrechtse rechtbank over de heffingsgrondslag. De advocaat van de rechthebbenden, mr. Vermeulen, stelde zich op het standpunt, dat de grondslag was: koopprijs van woning en bijbehorende grond. Daar wordt

een door de taxateur te bepalen bedrag afgetrokken als fictieve waarde van het huis alleen en over het resterende deel moet 11% Dertiende Penning betaald worden. De advocaat van de stichting, mr. L. Hardenberg, verdedigde de stelling, dat de heffingen alleen gebaseerd mogen zijn op de kale grond, dus zonder de voorzieningen om haar bouwrijp te maken. Immers: bij de oorspronkelijke gronduitgifte was sprake geweest van woest en ledig land.

Het gemeentebestuur van Woerden sloot zich eind januari 1991 bij de stichting Dertiende Penning aan en besloot een financiële bijdrage te leveren, teneinde garen te spinnen bij het proces, dat mogelijk ook voor het Kamerikse gebied van belang kon zijn.¹⁵⁾

Het proces werd pas in april 1992 voorlopig beëindigd met een vonnis door het Gerechtshof in Amsterdam, dat de rechthebbenden op alle punten in het gelijk stelde. De stichting diende een klein jaar later een verzoek om cassatie in bij de Hoge Raad. Naar verwachting doet deze uitspraak tegen het einde van 1994. Dan pas is vastgesteld op welke wijze de Dertiende Penning over bebouwde grond geheven mag worden. Uiteraard gaan beide partijen er op dit moment van uit, dat hun visie door de Hoge Raad gedeeld wordt. De praktijk heeft tot nu toe echter geleerd, dat de rechterlijke macht er meestal weinig heil in ziet om de eigenaren van de heerlijke rechten in de uitoefening van hun bezit te beperken. De laatste decennia is geen enkel Dertiende Penningproces door de aangeklaagde partij verloren.

Het voormalige gemeentehuis aan het Burgemeester Breenplantsoen. Na de verkoop aan de ACP werd een vordering van f 33.000,- opgelegd.

Foto: collectie Stadsarchief Woerden.

Voor de Kamerikse bevolking die in de polders Houtdijken en Teylingens woonde, was het aanvankelijk zeer onzeker. Juist omdat weinig bekend was en ook de stichting in Renswoude tegenover de kranten ieder commentaar weigerde, gonsde het van de geruchten.

Om die geruchtenstroom in te dammen werd op 19 februari een informatie-avond in dorps-huis "de Schulenburg" gehouden.¹⁶⁾ Hier kwamen circa 150 Kamerikers bijeen en zij kregen door een inderhaast bijeengetrommeld forum van hele en halve deskundigen lang niet alle antwoorden die ze hadden willen hebben. De meeste deskundigheid zat in Abcoude. Van Walbeek was als éminence grise aanwezig, de nieuwe voorzitter van de Stichting Dertiende Penning, C. Wester, eveneens. Zij hadden een nieuwtje voor de Kamerikse aangeslagenen: mogelijk was de Dertiende Penning al helemaal vervallen. Advocaat Hardenberg meende de stelling te kunnen verdedigen, dat, nu het recht al tientallen jaren niet meer actief gegeven was, het onmogelijk zou zijn het nieuw leven in te blazen.

Voor de ontvangers van de hoogste rekeningen, de ACP had een aanslag van f 33.000,- gekregen, een veehouder kreeg er een van vijftig mille, was dat een strohalm. Als steun in de rug werd bovendien die avond in principe besloten een eigen proefproces te beginnen. Dat moesten de Kamerikers dan wel zelf aanspannen. De stichting in Abcoude voelde er weinig voor Kamerik bij het door haar gevoerde proces te betrekken. Ook zou zij de Kamerikse belangen niet zelf willen behartigen, maar wel steun willen geven aan een nieuw op te richten Stichting Dertiende Penning Kamerik. Voorwaarde om tot die laatste te komen was wel, dat bewoners van het heffingsgebied bereid zouden zijn een bedrag van een of meer honderd gulden te storten, om voldoende financiën te krijgen waarmee zo'n proces gevoerd kon worden.

Die stichting werd in het voorjaar gevormd.¹⁷⁾ Toen was al duidelijk dat de rechtsgang jaren zou gaan duren. Allereerst zou het niet mogelijk zijn om met één proces alle onduidelijkheden uit de wereld te helpen. De stichting in Renswoude wilde daaraan niet medewerken. Wel toonde zij zich bereid, tegen rente-vergoeding, de inning van de vorderingen op te schorten tot de rechter uitspraak had gedaan.

Daarnaast zou het een probleem zijn om een goed voorbeeld te vinden, waarmee de rechtbank overtuigd kon worden. Niet iedere grondtransactie leende zich daarvoor. Alleen wanneer regelmatig verkocht was en duidelijk gemaakt kon worden dat de Dertiende Penning niet geheven en geïnd was, zou de Kamerikse stichting kans van slagen hebben.

Een deel van de Kamerikers betaalde, al dan niet onder protest. Ook de gemeente, die voor de aankoop van een reepje grond nabij het Schoolpad, nog een aanslag van f 88,- had gekregen, voldeed de rekening. Het protest was nodig om, als de stichting Dertiende Penning het proces zou winnen, de betaalde bedragen weer van Renswoude te kunnen terugvorderen.

Vrijdag 20 november 1992 was het pas zover dat er enig schot in de zaak kwam: de beide stichtingen stonden tegenover elkaar in een klein zaaltje van het Utrechtse gerechtshof. Zeker vijftig belangstellenden hadden zich naar Utrecht gespoed en zij konden alleen met veel passen en meten in de ruimte.

De rechters dienden een oordeel te vellen over de rechtmatigheid van een aanslag die Renswoude had opgelegd aan P. den Boer uit Kockengen. Deze had een stuk grond in de polder Kamerik-Teylingens gekocht, waarover na een eerdere verkoop van 10 april 1929 geen Dertiende Penning was betaald, terwijl het perceel in 1942 nogmaals van eigenaar was gewisseld.

Cruciaal daarbij was het argument van mr. Vermeulen, dat de kopers de plicht zouden hebben om hun transactie aan de rechthebbenden op de Dertiende Penning te melden. De advocaat van de Kamerikse stichting, mr. Hardenberg, daarentegen betoogde dat deze meldingsplicht alleen in het Oud Vaderlands Recht, van voor 1798, had bestaan en dat deze dus al bijna twee eeuwen vervallen was. Hij verwees daarbij naar een arrest van de Hoge Raad uit 1855, dat stelt, dat de rechthebbende moet aantonen een oud recht in bezit te hebben.

Omdat de rechthebbenden in dit geval nooit iets van zich hadden laten horen, hield Hardenberg de rechters voor, zou ook de Dertiende Penning in Kamerik vervallen zijn. Hoewel ook de advocaat van de Kamerikse stichting wist dat het non usus (niet gebruiken) van een recht niet automatisch betekent, dat het recht niet bestaat, ging hij ervan uit dat als een rechthebbende dertig jaar lang geen gebruik maakt van (in dit geval) de Dertiende Penning, deze voor zijn gebieden vervallen is.¹⁸⁾

Hoewel de rechtbank aanvankelijk meldde in februari 1993 uitspraak te zullen doen, bleek al spoedig dat de zaak veel langer ging duren.

De rechter vroeg aan de stichting in Renswoude om aan te tonen dat de Dertiende Penning de afgelopen jaren wel degelijk geheven was. Ook moest zij duidelijk maken dat het recht eind jaren zestig, bij de ruilverkaveling die een deel van de polder Klein-Houtdijk trof, betaald was. Tijdens de zitting had mr. Vermeulen dat wel gezegd, maar niet kunnen bewijzen.¹⁹⁾

De stichting in Kamerik probeerde intussen de druk van de ketel te halen voor de kopers en verkopers van woningen. De Dertiende Penning zou omzeild kunnen worden, wanneer de grond niet doorverkocht werd, maar in erfpacht zou worden uitgegeven. In dat geval zou het recht niet van toepassing zijn. Daartoe werd een speciale stichting in het leven geroepen, de Stichting Kamerik Teylingen, die in juli 1993 voor het eerst in actie kwam.²⁰⁾ De stichting verkreeg het bloot eigendom van een woning en de bijbehorende gronden in Kamerik, maar liet het gebruik en de overige rechten en plichten aan de bewoner. De rechter heeft deze erfpachtconstructie nog niet getoetst en het is de vraag of het ooit zover komt.

Wel wees de rechtbank eind januari 1994 vonnis: de Dertiende Penning mocht in Kamerik geheven worden.²¹⁾ De Stichting Beheer Kasteel Renswoude werd door de rechter op alle punten in het gelijk gesteld. Het feit dat de grond, waarom het tijdens het proefproces ging, in 1942 was verkocht zonder dat een aanslag was ingediend of een heffing was betaald, werd door de rechtbank niet als maatgevend beschouwd. Bovendien verwierp zij het argument dat de meldingsplicht al zou zijn afgeschaft. Dat zou eerst door nadere studie en rechtsgang bepaald moeten worden, maar omdat de Kamerikse stichting al op andere punten in het ongelijk werd gesteld, is de rechter aan beantwoording van die vraag niet meer toegekomen.

Met het vonnis lag voor Renswoude de weg open om ook voor bebouwde percelen te gaan heffen. Hoewel aanvankelijk verwacht werd, dat de stichting daar pas aan zou beginnen, nadat de Hoge Raad uitspraak had gedaan in het Abcouder proefproces over de heffingsgrondslag voor bebouwde grond, werd toch drie weken na het Kamerikse vonnis de eerste aanslag bij een aantal Kamerikse woningen bezorgd.²²⁾

Recht afgekocht of niet?

Renswoude had dat gedaan om aanspraak te kunnen maken op rentevergoeding: de Kamerikers die niet binnen vier weken na dagtekening van de vordering zouden betalen, moesten rekening houden met een rente van minimaal negen procent.

De aanslagen zorgden echter voor een onverwacht effect. Bij archiefonderzoek kwam een lijst naar voren, die aangaf dat een deel van de bebouwde percelen in de polder Teylingens en in de polder Klein-Houtdijk buiten de Dertiende Penning viel.²³⁾ Bewoners van de betreffende huizen die bezwaar maakten tegen de door Renswoude ingediende rekening, kregen vrijwel per kerende post antwoord dat zij gelijk hadden en dat de aanslag werd ingetrokken.²⁴⁾ Het betrof hier woningen in de oude dorpskern. Grofweg het deel van de Van Teylingensweg tussen de voormalige graanhandel van Hogendoorn en de winkel van loodgieter Samsom.

Dat was reden voor de stichting in Kamerik om een door Renswoude aan de rechtbank overgelegde lijst van kadastrale nummers van aan het einde van de negentiende eeuw met de Dertiende Penning belaste percelen te toetsen aan kadastrale kaarten. Daaruit kwam naar voren dat een groter deel van de toen bebouwde percelen in de polders Teylingen en de beide Houtdijken vrij zouden zijn van betaling.²⁵⁾

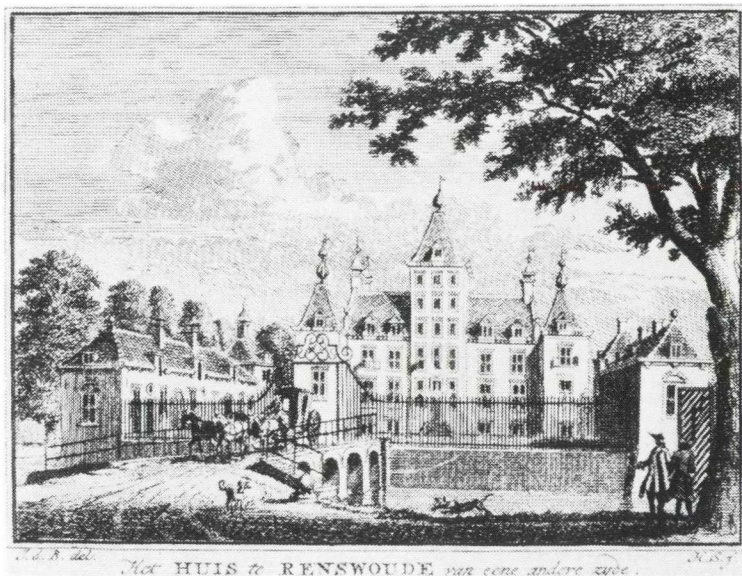
Die ontdekking heeft voedsel gegeven aan talrijke speculaties. De meest verstrekkende daarvan is, dat de Dertiende Penning voor alle bebouwde percelen indertijd blijkbaar is afgekocht.

Die kans moet niet te hoog worden ingeschat. Uit het verleden is niets bekend van een grootscheepse afkoop van het recht, de rechthebbenden verzetten zich daar steeds tegen, ook als het om zeer kleine reepjes grond ging.²⁶⁾

De Kamerikse stichting heeft in principe besloten om, naast het instellen van hoger beroep tegen het vonnis van de Utrechtse rechtbank, een tweede proefproces aan te spannen, waarin een aantal problemen aan de orde moet komen. Het proces moet in ieder geval gaan over een bebouwd perceel, dat de afgelopen veertig jaar enige malen van eigenaar is veranderd. Op die manier hoopt de stichting alsnog bevestigd te krijgen dat de rechthebbenden hun Dertiende Penning hebben laten versloffen. Ook moet meer zekerheid worden verkregen over de manier waarop een heffing

plaats mag vinden. Weliswaar biedt de later in 1994 verwachte uitspraak door de Hoge Raad in de cassatie over de zaak in Abcoude enige aanknopingspunten, maar die geeft geen uitspraak over de rechtmatigheid van Renswoude om de Abcouder heffingsmethode ook in Kamerik toe te passen, terwijl daar in het verleden altijd op andere basis werd gewerkt.

Tenslotte moet duidelijk worden of de vrijgestelde percelen die intussen zijn ontdekt alleen vrij van betaling zijn voor de in 1896 bekende opstallen en hun op ongeveer dezelfde plaats gebouwde opvolgers, of dat met "bebouwde percelen" alle op de betreffende grond verzezen panden bedoeld worden. In dat laatste geval zouden namelijk ook de in de jaren na de Tweede Wereldoorlog gebouwde huizen op de achterliggende gronden meetellen. Dat laatste zou een kleine revolutie in het heffingsgebied Kamerik van de Dertiende Penning betekenen en ongetwijfeld tot de Hoge Raad moeten worden uitgeprocedeerd, omdat het de rechthebbenden

Het kasteel te Renswoude op een 18e-eeuwse gravure van Jan de Beijer. Mede met de inkomsten uit de Dertiende Penning wordt dit kasteel gerestaureerd.

zeer veel aan inkomsten zou schelen. Het valt echter te betwijfelen of de rechters in dit geval met de Kamerikse stichting meegaan. De lange geschiedenis van processen tegen de heffers van de Dertiende Penning heeft aangetoond, dat deze maar zelden in het ongelijk zijn gesteld. Het zou al net zo 'n kleine revolutie zijn, wanneer de rechterlijke macht daar in de laatste twintig jaar van het bestaan van dit Middeleeuws recht anders over zou denken.

Anders dan bij eerdere processen zal ook nu het gemeentebestuur meer dan normale belangstelling voor de uitspraken van de rechter hebben. In 1992 werden namelijk de gronden tussen de Van Teylingenweg, de Goudenregenlaan en de Eikenlaan aangekocht ten behoeve van wegaanleg en woningbouw. Niet alleen over die grondaankoop zou Dertiende Penning verschuldigd zijn, ook over de verkoop van ieder individueel kavel voor de woningen. Gezien de nu bekende aanslagen zou het per huis om bedragen van minimaal drie- tot vijfduizend gulden gaan. En de gemeente gaat voornamelijk uit van de realisatie van circa tweehonderd woningen. Zo heeft de "landheer" in de jaren negentig van de twintigste eeuw nog steeds invloed op wie er in "zijn" gebied kan komen wonen en niet: alleen degene die het kan betalen.

Noten:

1. Iterson, W. van, Handwissel, dertiende penning en zilvergeld (Utrecht, z.j. (1938)), (overdruk uit *Verlagen en mededeelingen der Vereeniging tot Uitgaaf der Bronnen van het Oud-Vaderlandsch Recht*, deel IX, aflevering 3)
2. Als voren, p. 250.
3. Iterson, W. van, De dertiende penning (s.l., z.j.) (overdruk uit het *Weekblad voor Privaatrecht, Notaris-ambt en Registratie*, d.d. 11, 18 en 25 maart 1939, p. 8.
4. Linden, H. van der, *De Cope: bijdrage tot de rechtsgeschiedenis van de openlegging der Hollands-Utrechtse laagvlakte* (Assen, 1955), p. 81 e.v.
5. Ketelaar, F.C.J., *Oude zakelijke rechten, vroeger, nu en in de toekomst* (Zwolle, 1978), p. 209
6. Meer informatie over de exacte omvang van de heffingsgebieden en de manier waarop de aanslagen tot stand komen is te vinden in de brochure "*Het Recht van de Dertiende Penning in Abcoude, Baambrugge, Vinkeveen, Kamerik*", een uitgave (1993) van de Stichting Dertiende Penning in Abcoude en Kamerik.
7. Iterson, W. van, De Dertiende Penning, (rapport, 1953). Een afschrift van dit rapport bevindt zich in het archief van de gemeente Kamerik 1941-1988 onder nr. 1.714, tegenwoordig berustend in het gemeentearchief te Woerden.
8. Ketelaar, p. 96 e.v.
9. De correspondentie tussen Van Iterson en Breen: Archief Kamerik 1941-1988, 1.714.
10. Brief Van Iterson, 8 januari 1954, Archief Kamerik 1941-1988, 1.714.
11. Dit is het onder noot 7 genoemde rapport, dat ook naar de andere bij de kwestie betrokken gemeentebesturen werd verzonden.
12. Dit is onder meer bekend van de Burgemeester De Kockstraat, waar tegen het eind van de jaren vijftig de eerste nieuwbouw gepleegd werd.
13. Brief van het gemeentebestuur van Kamerik aan J.H. van Walbeek, Archief Kamerik 1941-1988, 1.714.
14. Brieven van de Stichting Beheer Kasteel Renswoude aan de gemeente Kamerik (!), 27 december 1990, Archief gemeente Kamerik 1941-1988, 1.714.
15. Woerdense Courant, 31 januari 1991.
16. Woerdense Courant, 21 februari 1991.
17. Woerdense Courant, 18 februari 1993.
18. Woerdense Courant, 26 november 1992
19. Woerdense Courant, 18 februari 1993
20. Woerdense Courant, 8 juli 1993.
21. Woerdense Courant, 20 januari 1994. Hoewel het vonnis zeer uitgebreid gemotiveerd is, wordt een aantal elementaire vragen niet beantwoord, reden voor de Stichting Dertiende Penning Kamerik om in hoger beroep te gaan.
22. Woerdense Courant, 17 februari 1994.
23. Woerdense Courant, 3 maart 1994.
24. Woerdense Courant, 10 maart 1994.
25. Woerdense Courant, 17 maart 1994. Hierbij moet worden aangetekend, dat de exacte betekenis van de vergelijking nog moeilijk te beoordelen is. Het probleem is, dat de lijst met kadastrale nummers uit 1896 stamt en tot dusverre alleen vergeleken is met kadasterkaarten uit 1832 en 1913. Hernummering van percelen heeft in die periode zeker plaatsgevonden. Eén van de uitbreidingen van het onbelaste gebied betreft naar alle waarschijnlijkheid de Hervormde kerk. Gezien de van oudsher bestaande band tussen de landheer en de kerk zou dat niet verwonderlijk zijn.
26. Een voorbeeld daarvan betreft de aanleg van een kleine PTT-centrale, waarvoor het Staatsbedrijf aan het eind van de jaren dertig vergeefs een afkoopregeling heeft proberen te treffen.